

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Гончаренко Тетяни Петрівни

на тему: «Методологія формування та реалізації бізнес-стратегії банку»,
подану до спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському
державному університеті на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

1. Актуальність теми дослідження

Сучасні динамічні зміни в технологічному, економічному та соціальному середовищі країни та світу в цілому призводять до необхідності відповідної адаптації фінансового сектору та врахування існуючих ризиків. За даними Міжнародного валютного фонду у 2018 році Україна посідала достатньо низьку позицію (0,21 балів з 1,00 максимум) поміж інших країн світу. У той же час показники діяльності фінансових установ (глибина, доступ та ефективність) в сумарному обсязі склали 0,37 балів з 1,00 можливих, що засвідчує необхідність нарощення даного потенціалу. В таких умовах необхідним є підтримання фінансової стабільності країни, яка є одною із основних цілей Національного банку України та стратегічним напрямком розвитку вітчизняного фінансового сектору в цілому. Існуючі дисбаланси виникають також внаслідок того, що старі фінансові бізнес-моделі втрачають свою ефективність та потребують модернізації. Підтвердженням цього є той факт, що в Україні відбувається нагальне реформування фінансового сектору, що на першому етапі дозволило сформувати прозору та очищену систему (у тому числі банківську), створити передумови для стійкого розвитку та розпочати основні дії щодо даного розвитку. Сформовані нові конкурентні умови спонукають банки до перегляду власних моделей діяльності на відповідність новим вимогам головного регулятора та міжнародних стандартів, що підтверджує актуальність тематики даного дослідження. Вибір бізнес-стратегії повинен здійснюватися зважено та системно, опираючись на становище та можливості конкретного банку з врахуванням ситуації щодо середовища його існування. Все це враховує та обґрунтовує в своїй роботі дисертантка, що дозволило їй розвинути теоретико-методологічні засади та методичне забезпечення формування і реалізації бізнес-стратегій банків. З огляду на вищезазначене тематика дисертаційної роботи є актуальною та своєчасною.

2. Ступінь наукової розробленості проблеми.

Дисертаційна робота Гончаренко Т.П. виконана у рамках науково-дослідних тем Сумського державного університету. Так, пропозиції щодо обґрунтування детермінант впливу зовнішнього середовища на формування бізнес-стратегій банків ввійшли до звіту за темою «Умови адаптації та

чинники розвитку бізнесу в глобальному середовищі» (номер д/р 0117U1003353)»; визначення інтегральних показників управління ризиками та прибутком банків ввійшли до звіту за темою «Сучасні тенденції розвитку обліку, контролю й оподаткування в умовах євроінтеграції» (номер д/р 0116U004419).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення та висновки дослідження Гончаренко Тетяни Петрівни засновані на ґрунтовному аналізі підходів до розвитку теоретико-методологічних засад та методичного забезпечення формування і реалізації бізнес-стратегій банків. Основні положення дисертації, які містять наукову новизну, ґрунтуються на результатах узагальнення сучасних фундаментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правових актів України тощо.

У роботі дисертантом вдало поєднано традиційні і сучасні методи дослідження з використанням інструментів економіко-математичного моделювання, що підтверджує обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій. Зокрема, використано наступні методи дослідження: логічного аналізу, синтезу, порівняльного та системного аналізу, узагальнення та групування, динамічного та бібліометричного аналізу, індукції, дедукції, системно-структурного аналізу, методу головних компонент та PEST-аналізу, кластерного аналізу та експертних оцінок, кореляційного, коефіцієнтного, DEA-аналізу, таксономічний метод, бенчмаркінг-аналізу, нелінійного регресійного моделювання, Парето-аналізу, метод Фішберна, метрика Мінковського, ентропійний метод, метод Ерланга.

На позитивну оцінку заслуговує використання автором широкої інформаційно-фактологічної бази дослідження: законодавчих та нормативно-правових актів з питань регулювання банківської діяльності, звітно-аналітичної інформації Державної служби статистики України та Національного банку України; дані Світового банку; публічної фінансової звітності банків України; аналітичні огляди міжнародних рейтингових агенцій та банківських асоціацій; результати вітчизняних і закордонних наукових досліджень зі стратегічного менеджменту банків. Використання програмного забезпечення STATISTICA 10 та STATA 11, математичного пакету R v. 3.0.1, інструментарію VOSviewer v.1.6.10 підтверджує емпіричну обґрунтованість отриманих результатів дослідження.

4. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях.

Основні положення дисертаційної роботи Гончаренко Т.П. достатньо висвітлені в опублікованих за темою дисертації 40 наукових працях,

загальним обсягом 15,99 д.а. (особисто авторці належить 12,3 д.а.), серед яких: 1 одноосібна монографія, розділи у 1 колективній монографії та 1 навчальному посібнику, 21 стаття у наукових фахових виданнях України та 1 стаття у науковому виданні інших держав (з яких 16 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема, 2 – до баз Scopus та Web of Science), 16 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Автореферат дисертаційної роботи відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та повною мірою відображає її основні положення.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих дисертантом як таких, що містять елементи наукової новизни. Характер видань і зміст опублікованих наукових праць відповідають вимогам МОН України щодо повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Слід відмітити, що дисертаційна робота відзначається логічністю, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків. Вона містить достатню кількість рисунків та таблиць, що подано як безпосередньо в основній частині дисертації, так і винесено в додатки.

5. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Узагальнюючи основні висновки і результати дослідження, а також особистий внесок дисертантки у вирішення обраної наукової проблеми щодо розвитку теоретико-методологічних засад та методичного забезпечення формування і реалізації бізнес-стратегій банків можна зазначити, що наукову новизну становлять такі положення дослідження:

Вперше в роботі сформовано модель циклічної трансформації бізнес-моделі банку, що базується на стадіях його життєвого циклу, враховує вплив зовнішніх та внутрішніх факторів та можливі альтернативи і цільові детермінанти розвитку в точках біфуркації. Така модель може бути покладена в основу формування системи відповідних внутрішньобанківських заходів (с. 82-88 дисертації).

Вперше запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності бізнес-стратегій банків, що ґрунтується на застосуванні методу лінійного непараметричного програмування DEA. В основу даного підходу було покладено критерій максимізації прибутковості банків та вхідні характеристики їх бізнес-процесів (с. 235-251 дисертації).

Вперше визначено основні середньострокові тренди трансформації структури бізнес-стратегій банків в Україні, що здійснено на основі нелінійного багатомірного моделювання, який передбачає врахування комбінації поліноміальної, логарифмічної, гіперболічної функцій. Для цього було використано дані про кількість банків, що реалізують кожну з визначених бізнес-стратегій та оцінено їх залежність від часового фактору (с. 308-324 дисертації).

Вперше обґрунтовано основні вектори трансформації та напрями оптимізації бізнес-стратегій банків з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів середовища їх функціонування. Це здійснено за допомогою математичного інструментарію моделювання інтегрального показника трансформації бізнес-стратегій банків на основі визначених в роботі рівнів управління ризикованістю та прибутковістю діяльності банку, а також ступеня впливу зовнішнього середовища (с. 344-357 дисертації).

Удосконалено методологічні засади емпіричного визначення факторів впливу зовнішнього середовища при формуванні бізнес-стратегії банку, що базується на застосуванні методу головних компонент та положень PEST-аналізу. Це дозволило сформувати агреговані групи політико-правових, економічних, соціальних та технологічних факторів, що виступають як драйвери визначення бізнес-стратегій банків, орієнтованих на вітчизняний та міжнародний ринки банківських послуг (с. 118-126 дисертації).

Удосконалено методичні засади щодо визначення переліку існуючих бізнес-стратегій серед банків України, що здійснено на основі поєднання кластерного аналізу та експертно-аналітичного методу. Для цього було використано такі дані щодо діяльності банків як джерела їх фінансування, напрями вкладення ресурсів та стійкість капіталу. Це дозволило сформувати ґрунтовну інформаційну базу щодо існуючих бізнес-стратегій банків та виявити основні проблемні місця та перспективи розвитку (с. 129-145 дисертації).

Удосконалено методологію визначення економічної неефективності бізнес-стратегій банків та обґрунтування основних причин недоотримання потенційних вигід. Для цього було використано концепцію мінливості віддачі від масштабу (VRS-модель), що дозволяє виявити основні проблеми у внутрішньому та зовнішньому середовищі та виявити резерв невикористаних можливостей реалізації бізнес-стратегій банків (с. 252-284 дисертації).

Удосконалено методологію та методичний інструментарій визначення економічної ефективності реалізації бізнес-стратегій банків, що дозволило виявити лідерів та аутсайдерів галузі. Для цього було використано основи бенчмаркінг-аналізу, що дало можливість створити систему пропозицій та альтернативних шляхів розвитку для банків з низькою ефективністю реалізації бізнес-стратегій за критерієм максимізації прибутковості діяльності (с. 285-298 дисертації).

Удосконалено методичні засади визначення характеру та сили впливу основних факторів зовнішнього середовища (політико-правових, економічних, соціальних, технологічних) на зміну бізнес-стратегій банків. Для цього використано інструментарій кореляційного аналізу, агрегування та розрахунку вагових коефіцієнтів, що дозволило врахувати загальний характер впливу зовнішніх шоків (с. 326-342 дисертації).

Набули подальшого розвитку теоретико-методологічні основи концепції стратегічного менеджменту. Це було здійснено на основі обґрунтування зв'язку між бізнес-моделями та бізнес-стратегіями банків, ідентифікації базових параметрів конкурентної та фінансової бізнес-моделей

банків, формування таксономічної матриці бізнес-моделей банків з урахуванням їх стратегічного цілепокладання (с. 41-47 дисертації).

Набули подальшого розвитку теоретичні засади декомпозиції наукового доробку з питань формування бізнес-моделей банків та стратегічного управління банками, що оснований на бібліометричному аналізі. Це дозволило сформуванню основний змістовний та методологічний науковий базис досліджень, що пов'язані з питаннями формування та трансформації бізнес-стратегій банків (с. 53-79 дисертації).

Набули подальшого розвитку методичні засади виявлення зв'язку між рівнем конкуренції на банківському ринку і процесами вибору та трансформації бізнес-стратегій банків що, на відміну від існуючих, здійснено на основі кореляційного аналізу. Це дозволило підтвердити вибір бізнес-стратегій банків та визначити основні напрями їх зміни в залежності від дії конкурентного середовища на ринку банківських послуг (с. 148-161 дисертації).

Набуло подальшого розвитку обґрунтування методичного підходу до визначення фінансової стратегії банку в межах його поточного фінансового стану, що базується на комплексному поєднанні коефіцієнтного та бального аналізу. Це дозволяє оцінити результати діяльності банку та обґрунтувати перелік рекомендованих фінансових стратегій (с. 200-206 дисертації).

Набули подальшого розвитку методичні засади оцінювання прибутковості та ризикованості комерційного банку як основних цілей його фінансової стратегії, що базується на поєднанні таксономічного та матричного аналізу. Це дозволило кількісно та якісно оцінити інтегральні рівні управління ризиками та прибутком банку, побудувати матриці на основі співвідношення «ризик–прибуток» для банків в масштабах ринку банківських послуг та визначити поточний стан ефективності реалізації фінансових стратегій банку (с. 212-228 дисертації).

6. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Отримані результати роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, що виявляється у до розвитку теоретико-методологічних засад та методичного забезпечення формування і реалізації бізнес-стратегій банків.

Наукові положення дисертаційної роботи відповідають визначеним завданням Стратегії Національного банку України, Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року тощо. На рівні банків знайшли своє впровадження такі пропозиції дисертантки:

- щодо визначення інтегральних рівнів управління ризиками та прибутком банків – у діяльності АТ «УКРСИББАНК» (довідка № 60-2-10-12 від 05.06.2020 р.);
- щодо визначення резервів зростання ефективності бізнес-стратегій банків за критерієм прибутковості – у АТ «АЛЬФА-БАНК» (довідка № 15/6 від 10.06.2020 р.);
- щодо проведення бенчмаркінг-аналізу банків-лідерів за параметрами прибутковості – АТ «Ощадбанк» (довідка № 64-132 від 22.06.2020 р.);
- щодо прогнозування трендів трансформації структури бізнес-стратегій банків – у діяльності АТ «Райффайзен Банк Аваль» (довідка № 45-37 від 25.06.2020 р.).

Окремі наукові результати використано в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін: «Банківські ризики», «Банківська справа» й «Аналіз банківської діяльності» (акт від 27.05.2020 р.).

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам дисертантки, слід виокремити певні дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

1. Авторкою в дисертаційній роботі стверджується, що сучасні трансформації бізнес-моделей банків відбуваються під впливом інноваційних технологій, а отже існує потреба у врахуванні не лише ефективності бізнес-процесів, а й забезпечення інформаційної безпеки банку, його технологічної готовності до викликів зовнішнього середовища (с. 80-81 дисертації). При цьому дане твердження не було розвинуто в роботі до практичних рекомендацій чи емпіричного підтвердження, що придало б роботі більшу завершеність.

2. У роботі запропоновано удосконалення методології визначення бізнес-стратегії банку, що передбачає поєднання кластерного аналізу та експертно-аналітичного методу через нерівномірність розподілу банків у межах визначених кластерів та варіативність результатів додаткової кластеризації (с. 129-145 дисертації). У даному контексті по-перше, видається дискусійним застосування кластерного аналізу як обраного на даному етапі методу дослідження, оскільки його результати лише частково формують базу обґрунтованих авторкою висновків, а по-друге, потребують додаткового уточнення особливості використання даного якісного методу з огляду на особливості його проведення та репрезентативності отриманих результатів щодо ідентифікації існуючих бізнес-стратегій банків.

3. У роботі авторкою запропоновано методологічні засади визначення інтегральних рівнів управління ризиками та прибутком банку, що свідчать про переважання фінансових стратегій, спрямованих на максимізацію прибутків, нівелюючи високу ризикованість діяльності (с. 212-228 дисертації). На нашу думку, робота значно б виграла, якби було наведено

зарубіжні практики фінансових стратегій банків, що спрямовані на успішне управління ризиками або ж на збалансоване управління, враховуючи фактичну відсутність позитивних вітчизняних практик застосування таких стратегій.

4. Додаткового пояснення вимагає вибір підходу до оцінювання ефективності бізнес-стратегії банку, а саме застосованого в роботі інструментарію непараметричного методу DEA-аналізу (с. 235-236 дисертації). В науковій практиці для оцінки ефективності системи достатньо часто використовують параметричні методи (наприклад, стохастичний фронтірний аналіз, метод широкої межі тощо).

5. В роботі запропоновано методологічні засади комплексного оцінювання впливу зовнішнього середовища на трансформацію бізнес-стратегій банків в Україні (с. 327-329 дисертації), що передбачає побудову кореляційної матриці з виділенням стимуляторів та дестимуляторів. При цьому, потребує додаткового обґрунтування виділення показників депозитів фізичних та юридичних осіб, валютного курсу та рівня проникнення Інтернету в якості факторів, що виступають дестимуляторами композитного індикатора характеристики стану банківської системи України.

6. Позитивно оцінюючи комплексність та ґрунтовність проведених авторкою досліджень з використанням широкої статистичної бази за тривалий період зазначимо, що окремим етапам дослідження бракує деталізованих рекомендацій, придатних для прикладного використання в практиці банків України. Так, зокрема, визначені авторкою фінансові стратегії, що мають застосовуватися банками залежно від поточного рівня фінансового стану (с. 202-203 дисертації), а також пропозиції щодо врахування впливу зовнішнього середовища при виборі бізнес-стратегії банку (с. 342-343 дисертації) наведені в їх узагальненому вигляді, без обґрунтування комплексу конкретних напрямків та інструментів імплементації визначених рекомендацій.

Зауважимо, що визначені рекомендації та дискусійні положення не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дисертанткою дослідження.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація Гончаренко Тетяни Петрівни на тему «Методологія формування та реалізації бізнес-стратегії банку», подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00. 08 – гроші, фінанси і кредит є самостійним, логічним, цілісним, завершеним науковим дослідженням у межах поставлених завдань. Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що виявляється у розвитку теоретико-методологічних засад та методичного забезпечення формування і реалізації бізнес-стратегій банків.

Логіко-структурна побудова дисертації демонструє володіння авторкою методологією економічного дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу. Наукові результати дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових фахових виданнях та у наукових періодичних виданнях інших держав з тематики дисертаційного дослідження. Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00. 08 – гроші, фінанси і кредит і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті.

Дисертаційна робота та автореферат Гончаренко Т.П. відповідають вимогам п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її авторка, Гончаренко Тетяна Петрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00. 08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

**докторка економічних наук, професорка
директорка Інституту післядипломної освіти
Київський національний університет
Імені Тараса Шевченка
Міністерства освіти і науки України**

Н. В. Ткаченко

*Згідно Н.В. Ткаченко
засвідчую: професорка
з наукової роботи
О.І. Максимська*

О.І. Максимська